

**ПОСТАТЬ ВІКТОРА ПЕТРОВА
ЯК ПРОБЛЕМА ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ВИБОРУ**
(виступ на науковій конференції)

Здавалося б, що ще може тривожити науково-мистецький світ, окрім творів науковця та мистця?

Час вніс корективи. Місце «білих плям» (насправді цілком кривавих) заступила смуга ґрунтовніших досліджень. Однією з найконтroversійніших постатей останньої «п'ятирічки» став Віктор Платонович Петров, чиє ім'я, діяльність в одних ви-кликає просто лють, в інших — замилювання.

Усе це від емоцій.

Звичайно, існує Величезна Проблема Таємниці Петрова. Сьогодні ми її не здатні документально розв'язати. Москва архіви НКВД, МГБ, КГБ ще довго триматиме замкненими. Саме там існують відповіді на деякі особливо пікантні питання щодо діяльності Петрова-розвідника. Та це не значить, що ми маємо сидіти, склавши руки. І наша конференція є свідченням правильно обраного шляху. Шукаймо, думаймо, досліджуймо, стукаймо й картина життєпису Петрова потроху прояснюватиметься. Було б добре, аби організатори конференції звернулися до СБУ та спробували хоч тут щось цікаве віднайти. Гадаю, необхідно постійно збільшувати потік інформації та розмислів навколо неї, гадаю, необхідно опрацювати й видавати всі твори Петрова, що НЕ застаріли морально, що зберегли науковий інтерес, якими б не були вони суперечливими й контroversійними. (Само собою, це не стосується «творів», які він писав як «соціальне замовлення», що по-своєму можуть бути цікаві лише спеціалістам).

Як на мене, вся українська культура, гуманітарна наука ХХ ст. в своїй глибинній основі зазнала жорсткого екзистенціального впливу. Інша справа (і цю обставину вкрай важливо виділити — NB!), як позначився цей вплив на конкретній творчості конкретної особистості. Скажімо, трагізм, песимізм, закинутість в світ чи «вкинутаість» в існування, Сартрівське буття «для себе», тотальна та різні міри людської ізольованості, турботи, тривоги й, головне, філософськи дистильована смерть — весь цей, далеко неповний набір екзистенційного інструментарію ми зустрінемо в романі «Місто» В. Підмогильно-

го та поезовиверті «Партія веде» Тичини. І крізь образно-пластичну структуру таких різних творів однаково проглядає особистість авторів, бо автори були талановитими митцями. Та людьми вони були різними й долі в тунелі тоталітаризму їм судилися трагічні лише різною мірою: великого прозаїка розстріляли, геніального поета на довгий час перетворили на блазня. Це очевидні, доволі прозорі сюжети української реальності 20—30-х рр. ХХ ст.

Випадок Віктора Платоновича Петрова винятковий.

Винятковий de facto: агент НКВД, розвідник, явно працював на українських націоналістів в екзилі, явно недопрацьовував на московського господаря, можливо, щось не виконув, ба більше — «відбився від рук»... Результат — 18 квітня 1949 року советська спецслужба його викрадає з Мюнхена й перевозить до Москви на Луб'янку.

Вісім років Петров закинтий в московську замкненість. Без родини, без друзів. І навіть знайомих. З восьми років півтора — перебував в Луб'янці, тобто тюрмі. З тих сімнадцяти місяців перебування на Луб'янці вісім місяців лежить в їхній лікарні. Випустили, аби він помер «на волі». А він НЕ вмер. Сам себе вирядував голодом, «желсоком» (шлунковий сік), а головне, — здатністю мислити, філософувати, в екзистенційній пустелі інтуїтивно віднаходити ледь відчутні стежки та водночас оптимальні для фізичного виживання.

Скажімо, В.П. Петров пише «Автобіографію». Перший же рядок: «Родився в семье учителя»... Неправда.

«В 1941 году был призван в ряды Красной Армии»... Неправда.

«С 1 января 1942 по 10 февраля 1942 переводчик 41-ой гвардейской дивизии»... Неправда.

«...С 10 февраля 1942 по 15 мая 1945 года состоял в партизанском отряде»... Неправда. Ще й нагла, бо партизанські загони існували лише до 1944 р.

«С 6.VIII-1945 по 23.III-1950 года состоял на службе в Министерстве Внешней Торговли в должности научного сотрудника». Неправда.

Навіть наводить вихідні дані «Удостоверения вкр. Штаба партизанского движения от 20.VI-1950 № ОК/1237», що є кричущою неправдою, бо (зверніть увагу):

1. рівно рік і два місяці тому його викрали з Мюнхена (в ніч із 18 на 19 квітня 1949 р.):

2. минуло п'ять років як скінчилася Друга світова війна. Отже, про який «Штаб партизанського руху» може йти мова! Маячня, абсурд! А я до цього й велу:

3. і, насамкінець, «Удостоверение», тобто документ, що юридично засвідчує наявність особи, конкретної людини. А конкретна людина — NB! — «в темниці сырой»: її нема, особа знеособлена. Вона — ніхто, ніщо. І все це за життя!

Отак виникає відчуження цілковитого абсурду: «Це — абсурд, — писав Сартр, — що ми народилися (згадайте автобіографічне: «Родился в семье учителя» — неправда!), і абсурд, що ми помremo. А хіба сам факт нашого зібрання не є свідченням правоти Сартра? Далі: шодо інструментів смерті й життя в пам'яті. Адже щось відбувалося з нашим героєм аж поки він не потрапив до лікарні на вісім місяців. Отже, ШО! Це не питання, а констатація існування в режимі «ніщо». Поділю тлумачення «ніщо», яке наводить Владислав Татаркевич в своїй «Історії філософії»: «Існуванню немає куди вирватися, бо його оточує ніщо.— А далі, міркуючи про життя людини, автор продовжує.— У ньому все є «творчістю й винаходом». А якщо так, то існування людини не є а priori визначеного сенсу, матиме лише той сенс, котрий людина створить сама. У цьому значенні екзистенціалізм є гуманізмом» (розбивка моя.— Р. К., виділення Автора).

На духовно-філософському рівні Віктор Петров давно собі й усім нам намагався пояснити новітню екзистенційну ситуацію, що так гостро постала по Другій світовій війні. Перебуваючи ще в Західній Німеччині, він писав: «Зміню дiб сприйнято як особисте переживання. Її усвідомлюємо на прикладі власної долі. Трагедія останніх поколінь полягає в тому, що вони живуть привками виявлень різних дiб, тоді як належать новій, іншій, якої вони ще не виявляють собі». При одній нагоді з цієї цитати, яку навела незабутня Соломія Павличко, я обрав для пильнішої обсервації фактор часу як провідний. Сьогодні видається цікавим інше питання: до якої генерації в епохальному вимірі належить сам Петров? Окремо — Віктор Бер? Окремо — В. Домонтович? І чи його особиста трагедія віднайшла, зрештою, катарсисне розв'язання?

Суспільно-світові тектонічні вибухи породжують все нові й нові обставини, а моральні критерії історичної доби християнства залишаються константною величиною. Жовтневий переворот, ВЧК, ГПУ, НКВД, МГБ, КГБ, СБУ, комуністи, диктату-

ра пролетаріату, українізація, «трійки», «розстріляне Відродження», полонені митці, смерть тирана, «відлига», шістдесятництво, новий/старий терор 70–80-х років, перестройка, незалежність, і все, що ми думаємо сьогодні з цього приводу, — для мене все це є обставини.

А ще є доля.

«Долю конем не об'їдеш» — оповідає народна мудрість. Віктор Платонович Петров, мудра, сильна й, водночас, слабка людина, безмежно талановитий мистець і філософ, тонкий естет, лірик й іронік, насмішник, пинік, авантюрист — він надто глибоко проглядав не лише свій час, а як археолог бачив цілу структуру історичного становлення людської цивілізації, й як філософ розмірковував над процесом становлення християнської доби, її колізій (див.: оповідання «Апостоли», «Святий Франціск із Ассізі», «Самотній мандрівник простве по самотній дорозі» та ін.). Серед цього огрому знань і в тому часі захитаному моральному підмурівку життя душею сама доля приміряла для нього екзистенційні шати й вони йому пришилися вповну, як найкраще...

2003 р., за твердженням Юнга, закінчується історична доба християнства. Спостерігаючи, що діється в світі, я відчуваю правдивість цього постулату. А відтак думаю, що В. Ломонтович, який таки спромігся не вступити в гру диволіади й волів краще вмерти, аніж гвалтувати себе доктриною «соц.де.», залишиться в музеї цивілізації як експонат минулої доби — видатний український прозаїк. Віктор Бер, Віктор Петров, які вявляли себе й належали і н ш і й добі почуватимуться як у себе вдома, в комфорті осягання їхньої спадщини. А щодо катарсису — судить самі. Всі ми — різні, отже, маємо різні вявлення про трагедію. Очевидно лише одне: вона заслуговує на пильну увагу. Заслуговує!

Вперше надриковано и виданні: Вісник Київського національного ін-ту ім. Т.Г. Шевченка. Філософія. Політологія. — 2005. — Вип. 73–75. — С. 20–21.